

Αγνή Μπάλτσα:
«Με βασανίζει η Ελληνίδα μέσα μου!»

από τον ΣΩΤΗΡΗ ΚΑΚΙΣΗ

(Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΒΗΜΑgazino, αρ. 332, 25 Φεβρουαρίου 2007).

Τραγουδάει αυτές τις μέρες στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών Κλυταμνήστρα στην Ηλέκτρα του Στράους. Με καριέρα τεράστια πια πίσω της, η Αγνή Μπάλτσα, κορυφαία mezzo σοπράνο στον κόσμο επί πολλά χρόνια, με αλλεπάλληλους θριάμβους στη Γερμανία, στην Αυστρία, στη Γαλλία, στην Ιταλία, στην Αμερική, στην Ιαπωνία, σε κάθε μεγάλη σκηνή του κόσμου, την Ελλάδα ποτέ δεν ξέχασε, ποτέ δεν την ξεχνάει. Επιστρέφει πάντα στη χώρα της με την εξαίρετη ταπεινότητα των μεγάλων, με την πιο συγκινητική κι αυτή νοσταλγία του τόπου της. Ξετυλίγοντας το υπέροχο ως τώρα παραμύθι της ζωής της, το μικρό κορίτσι από τη Λευκάδα που άκουγε στο ραδιόφωνο μια φορά κι έναν καφό όπερα κι έτρεχαν τα μάτια του, δείχνει με τα λόγια εδώ και τον τρόπο της γιατί ξεχώρισε, γιατί πάντα θα ξεχωρίζει: γιατί μαζί με το ταλέντο της το μεγάλο συνταξιδεύει ένας εαυτός αποφασισμένος να οδηγήσει την τέχνη της όσο γίνεται πιο σοφά. Μια ψυχή εντός της ικανή να αποκρυπτογραφεί όσο πιο σωστά γίνεται των στιγμών και των προκλήσεων τις πιο κρυφές παραμέτρους, την πιο ακριβή αιτία των ημερών και των πραγμάτων προσπαθώντας κάθε φορά να της αποκαλύπτει:

-Να ξεκινήσουμε πάλι με ονόματα, κυρία Μπάλτσα; Σιμιονάτο ή Μπαρμπιέρι; Τρογιάνος ή Μπάλτσα;

ΑΓΝΗ ΜΠΑΛΤΣΑ: Κι εγώ απάντηση σ' αυτές τις ερωτήσεις πώς να δώσω; Το κοινό τις δίνει συνήθως τις απαντήσεις αυτές. Εγώ λάτρεψα και την Κρίστα Λούντβιχ, αλλά και τη Σιμιονάτο. Αυτός ο συνδυασμός φαίνεται μου πάει, μια κι είμαι Ελληνίδα αλλά και γερμανόφωνη πολλά χρόνια. Η Κρίστα Λούντβιχ υπήρξε μεγάλη δασκάλα και καταπληκτική τραγουδίστρια, με μιάν απίστευτα ερωτική φωνή, αλλά τι να πει κανείς και για τις άλλες;

-Έχει σημασία, εγώ λέω, πως κι εσείς τι λέτε.

-Εγώ λέω, λοιπόν, πως το ενδιαφέρον έγκειται στη μοναδικότητα της κάθε φωνής, του κάθε ανθρώπου. Η ιδιαιτερότητα καθορίζει τον καθένα μας, κι εκεί βρίσκεται το σπουδαίο της κάθε φωνής. Ξέρετε, κύριε Κακίση, το τραγούδι είναι κι αυτό αθλητισμός.

-Και για σας, τους αρχιτραγουδιστές της όπερας, πρωταθλητισμός μέγας;

-Ναι, ακριβώς. Μιλάμε για μια ιστορία δύσκολη, αλλά μη νομίζετε κιόλας πως τραγουδώντας σώζουμε και ζωές. Όταν, πάντως, έχεις αυτό το θείο χάρισμα, όταν έχεις γεννηθεί μ' ένα τέτοιο ταλέντο, όταν έχεις και το μυαλό να το χρησιμοποιήσεις σωστά, η τύχη είναι πως η δουλειά σου είναι ταυτόχρονα και το χόμπυ σου. Ξέρετε τι μεγάλη τύχη, πόσο μεγάλο δώρο είναι αυτό; Γιατί τίποτα δεν είναι αυτονόητο, ούτε στο τραγούδι, ούτε στη ζωή.

-Πείτε πάλι αυτό...

-Ύστερα, δεν είναι και κανένας αναντικατάστατος. Κανένας. Γι' αυτό, λοιπόν, κι εγώ αισθάνομαι μίαν απέραντη ευγνωμοσύνη για ό,τι μου συνέβη. Γιατί, μεταξύ μας, δεν ήταν και τόσο λογικό αυτό που μου συνέβη, αυτό που συνέβη σ' ένα μικρό κορίτσι από τη Λευκάδα.

-Που ήταν εκεί, όταν πέρασε από τον Σκορπιό η Κάλλας και τραγούδησε για τους Λευκαδίτες εκτάκτως, μ' ένα πιάνο στο λιμάνι;

-Όχι, έλειπα. Δεν ήμουνα εκεί, δεν την είδα ποτέ την Κάλλας ζωντανή δυστυχώς. Τραγούδησε Καβαλλερία εκείνη τη μέρα, νομίζω, έχω δει κι εγώ φωτογραφίες. Δεν είναι λογικό, λοιπόν σας έλεγα, ένα παιδί σ' ένα μικρό νησί γεννημένο, να κατακτήσει μετά τον κόσμο. Μόνη μου μάλιστα, τελειώς μόνη, χωρίς να έχω πίσω μου ούτε καμιά πάμπλουτη οικογένεια, ούτε καμία στήριξη από άλλες πηγές. Δεν θέλω ν' ακουστεί αυτό τώρα μελοδραματικό, αλλά δεν πέρασαν πολλά χρόνια, κι έγινα ο μικρότερος Οκτάβιαν, στον «Ιππότη με το Ρόδο» εικοσιπεντάχρονη μόνο, στα χρονικά της Όπερας της Βιέννης.

-Και κάνατε το πρώτο σας ρεκόρ στον πρωταθλητισμό που λέγαμε, ρεκόρ που, αν δεν κάνω λάθος, δεν έχει καταρριφθεί ακόμη.

-Αυτό δεν το ξέρω, δεν μπορώ να σας το πω. Δεν παρακολουθώ τίποτα. Ούτε πόσες παραστάσεις έχω πια τραγουδήσει, ούτε μ' ενδιαφέρει ν' αναπολώ. Μ' ενδιαφέρει, μ' ενδιέφερε ανέκαθεν, το τώρα, το σήμερα και το αύριο. Το ν' αναμασάς το παρελθόν είναι σημάδι γηρατιών, δεν το θέλω.

-Ναι, αλλά-

-Ναι, γίνανε πράγματα για μένα καταπληκτικά, τραγούδησα με τους μεγαλύτερους μαέστρους, παντού, κι εδώ είμαι πάντα, συνεχίζω.

-Τα Επτάνησα, πάντως, με το τραγούδι και την όπερα είχαν σχέση σοβαρή από πολλών χρόνων.

-Ο πατέρας μου εμένα ήταν έμπορος, κι η μητέρα είχε μια πολύ ωραία φωνή. Μιλάμε για μια οικογένεια απλή και νορμάλ, που εμένα προσωπικά μου έδωσε πολλή αγάπη. Επτά χρονών άρχισα να μαθαίνω πιάνο σ' έναν μουσικο-φιλολογικό όμιλο ονόματι Ορφέα, και πρωτοανέβηκα στη σκηνή οκτώ χρονών, και με άγνοια κι αυθάδεια, αρκετά χοντρούλα, τραγούδησα έναν Σούμπερτ, που από τότε δεν έχω ξανατραγουδήσει, και, και, και.

-Λένε πως υπάρχει μια ηχογράφηση της Κάλλας στη Νέα Υόρκη δωδεκάχρονης, να κερδίζει έναν διαγωνισμό τραγουδιού...

-Δεν πρωτοτραγούδησε πολύ μικρή Καβαλλερία, στο Ολύμπια, εδώ στην Αθήνα; Να, αν δεν προσέξουμε, και δεν έχουμε καθόλου μέχρι τώρα σαν χώρα προσέξει το θέμα Μαρία Κάλλας, θα την κατοχυρώσουν οι Αμερικανοί σαν Αμερικάνα, ή οι Ιταλοί, που περιμένουμε κι αυτοί στη γωνία πάντα, ως Ιταλίδα. Ντροπή μας, δηλαδή.

-Ναι, αλλά ο Ιταλός Πρόεδρος, στα είκοσι χρόνια από το θάνατο της Κάλλας, μιλάει στην τηλεόραση μισή ώρα γι' αυτήν, αποδίδοντάς της τιμές όρθιος, κι εμείς περιοριζόμαστε ως συνήθως σε προχειρότητες.

-Πού είναι ένας δρόμος, μια πλατεία κεντρική «Μαρία Κάλλας»;

-Υπάρχει μια προτομή της κρυμμένη πίσω από το Χίλτον...

-Ναι, κατάλαβα. Μα σας παρακαλώ πολύ, σας παρακαλώ πολύ. Επιτέλους!

-Ας γυρίσουμε, όμως, στο δικό σας όνειρο πάλι, στο δικό σας υπέροχο παραμύθι.

-Τό 'χω ξαναπεί αυτό: όταν πρωτο-αποκτήσαμε ραδιόφωνο, εγώ, το βράδυ, που όλη η οικογένεια πήγαινε στην παραλία βόλτα, έμενα στο σπίτι, να ψάχνω με αγωνία να βρω κάποιο σταθμό ιταλικό, ν' ακούω όπερα, και να κλαίω, να συγκινούμαι συνέχεια. Και να μη θέλω μετά τίποτ' άλλο να κάνω στη ζωή, από αυτό που έκανα. Αν δεν τραγούδαγα, θά 'πρεπε ίσως να γράφω, να είχα βρει οπωσδήποτε έναν τρόπο να ελευθερώνομαι. Εγλωτισμός, απίστευτος εγλωτισμός, αν το σκεφτείτε.

-Το σκέφτομαι, ομολογώ.

-Ευτυχώς, με βοήθησε το σπίτι μου στη συνέχεια, δεν εμπόδισε το όνειρό μου αυτό, κι εγώ άρχισα από μικρή να είμαι στο ωδείο και να λαμβάνω μέρος σε συναυλίες. Στην Αθήνα βέβαια όταν ήρθαμε με πολύ άσχημες συνθήκες, εγώ βρήκα μια καταπληκτική δασκάλα, τη Νουνούκα Φραγκιά-Σπηλιοπούλου, κι αυτή τότε μου έμαθε το πιο σπουδαίο πράγμα: να πατάω στα πόδια μου, να μην ψάχνω δικαιολογίες έξω από μένα, να αναλαμβάνω τις ευθύνες μου πάντα. Αυτή η γυναίκα με λάτρεψε αλλά δεν με παίνεψε. Με στρίμωξε, αλλά και μου 'δωσε από πολύ νωρίς πρωτοβουλίες, για το πώς θα στήσω μόνη μου τον εαυτό μου τραγουδιστικά, πώς θα βρω τα πατήματά μου τα σωστά κι από μόνη μου.

-Η όπερα όμως, κι επέμενε σ' αυτό ο Κώστας ο Πασχάλης, δεν είναι μόνο φωνή. Η όπερα είναι όλα.

-Και βέβαια είναι όλα η όπερα. Εγώ προσωπικά όταν ζητάω βοήθεια από κάποιον σκηνοθέτη ή από κάποιον μαέστρο, για να προστατεύσω εκεί πάνω το φόβο μου ή να μπορέσω καλύτερα να εκφραστώ, ξέρετε τι του λέω; Πρώτα, είμαι μουσικός. Δεύτερον, είμαι τραγουδίστρια. Τρίτον, αν το μπορώ κι αυτό, είμαι ηθοποιός. Αλλά, πάνω απ' όλα αυτά, είμαι ένας μικρός, πολύ μικρός άνθρωπος, που όταν φτάσει εκείνη η στιγμή η μεγάλη που οφείλω στο

δευτερόλεπτο να τραγουδήσω, τότε είμαι μόνη μου τελείως. Ο-λο-μό-να-χη.

-Υπακούοντας στου συνθέτη το όραμα.

-Υπακούοντας στου συνθέτη το όραμα, με τον μέγιστο δυνατό σεβασμό. Ξέρετε, κύριε Κακίση, οι παρτιτούρες είναι νεκρές. Αν δεν καθίσουν άνθρωποι με μία διορατικότητα και μία πειθαρχία και μία γνώση, να προσπαθήσουν να καταλάβουν όλες τις παραμέτρους τους, οι ίδιες οι παρτιτούρες μόνες τους δεν θα σε σώσουν. Ύστερα, την παράσταση δεν την κάνει ένας άνθρωπος μόνος του, αλλά πολλοί, όλοι, όλοι μαζί. Η παράσταση ξεκινάει από τον τελευταίο πορτιέρη, που θα μπεις μέσα και θα τον χαιρετίσεις, και πάει ως τον πιο ταπεινό βοηθό σκηνής. Εγώ τον χρειάζομαι αυτόν τον βοηθό σκηνής εκείνες τις στιγμές όσο δεν φαντάζεστε.

-Κι αυτό το φαντάζομαι, όσο μπορώ. Εσάς πάλι σας συνδέει και με τον Νίκο Ζαχαρίου η μεγάλη αδυναμία που σας είχε ο Κάραγιαν.

-Ναι, να μια άλλη μεγάλη μου τύχη πάλι. Εγώ, παίρνοντας την υποτροφία Μαρίας Κάλλας, δεν πήγα στην Ιταλία, αλλά στη Γερμανία, σε μιαν άλλη καταπληκτική δασκάλα. Κι όλα αυτά τα χρόνια είχα την Αλεξάνδρα Τριάντη, με τις ώρες να μιλάμε για το κάθε τι. Κι είχα και τον Χρήστο τον Λαμπράκη, από την αρχή της καριέρας μου, και μ' αυτόν να είμαι σε διαρκή εφ' όλης της ύλης διάλογο, πέρα κι από τη μουσική, πάνω σε κάθε θέμα. Αυτός με συμβούλευε, αυτός με καθοδηγούσε, να πάρω τη μία ή την άλλη απόφαση, πότε σύμφωνα με τη δική του ιδέα, και πότε κι αντίθετα, όπως η δική μου διαίσθηση έλεγε. Αυτός ο διάλογος συνεχίζεται χωρίς διακοπή μέχρι σήμερα.

-Ο Κάραγιαν δεν υπάρχει, βέβαια, πια. Γιατί επέμενε, λέτε, τόσο στη Μπάλτσα;

-Δεν μπορώ να το ξέρω αυτό. Ο Κάραγιαν επέμενε να τραγουδήσω και πράγματα, που ή τα τραγούδησα πολύ μετά, ή δεν τα τραγούδησα και ποτέ. Ένας μαέστρος μπορεί να επιμένει να τραγουδήσει ο τραγουδιστής ένα ρόλο. Αν εγώ, ως τραγουδιστής, υπερτιμήσω τότε τις δυνάμεις μου και τον τραγουδήσω αυτόν τον ρόλο, είμαι άξια της τύχης μου. Εγώ εξ αρχής είχα αποφασίσει να κάνω τρία βήματα μπροστά, κι αμέσως ύστερα δύο πίσω. Να συγκεντρωθώ, να ανασυγκροτηθώ, να αφουγκραστώ, να μετρήσω. Είπαμε: είσαι ολομόναχος εκεί πάνω. Κι εσύ αποφασίζεις τελικά για όλα. Τι θέλεις να κάνεις; Ένα σώου για πέντε χρόνια, ή να το πας αυτό το ευγενές σου μικρόβιο μακριά;

-Κι η Έλενα η Σουλιώτη πόσο γρήγορα σταμάτησε, πόσο νωρίς.

-Η μεγάλη Μαρία Κάλλας «κατέστρεψε» πολλές, φοβάμαι. Ξέρετε πόσες νέες Μαρίες Κάλλας έχουν βγει από την Κάλλας ως σήμερα; Δεν υπάρχει άλλη Μαρία Κάλλας. Το να ταυτίζεις εαυτόν με την Κάλλας και να κάνεις υπερβάσεις επικίνδυνες για να τη φτάσεις, συχνά σε οδηγεί στην καταστροφή.

-Δεν έλεγε κι η Κάλλας πως στην Τουραντότ αφήνεις πάντα κάτι από τη φωνή σου; Η Σουλιώτη νεότατη τραγούδαγε, λέγεται, το ένα βράδυ Τουραντότ και το επόμενο Τζοκόντα...

-Και τη Σουλιώτη δεν την είδα ποτέ λάιβ. Η Κάλλας όμως ήταν ανεπανάληπτη, ένα απίστευτο φαινόμενο στους αιώνες των αιώνων. Ένα φαινόμενο που δεν μπορεί να εξηγηθεί. Πώς να εξηγηθούν οι τρομερές της εκστάσεις, πείτε μου; Είναι πέραν της λογικής. Ο τραγουδιστής δεν πρέπει να παραείναι ερωτευμένος με τον εαυτό του. Το αν μπορώ να κάνω ένα ρόλο δεν μετράει και τόσο. Αυτό που μετράει είναι το τι κάνω μετά από τον ρόλο αυτόν. Τι χάνω και τι κερδίζω.

-Τι αντέχει κανείς, τελικά.

-Εμένα ξέρετε πόσες φορές στη διάρκεια της καριέρας μου μου προτείνανε να τραγουδήσω Λαίδη Μάκβεθ ή Τόσκα; Μιλάμε για ρόλους Θεϊκούς, ας μη γελιόμαστε. Εγώ, ας είχε η φωνή μου μία ευκολία και μία έκταση στις επάνω νότες, σοπράνο δεν είμαι, μεσόφωνος είμαι. Το χρώμα κάνει τη φωνή. «-Γιατί δεν το τόλμησες, βρε Ανιές;», με ρωτάγανε κάποιοι. «-Να σας πω», τους απαντούσα. «-Είτε από εξυπνάδα, είτε γιατί λιποψύχησα». Από δειλία, πείτε, αν θέλετε. Να όμως που έχω τόσα χρόνια επιβιώσει. Φαίνεται πως σωστά έπραξα.

-Μάλιστα. Ήμασταν στον Κάραγιαν, στον ...αρχαίο αυτόν Έλληνα. Που έβαζε και τον Ζαχαρίου με την Κάλλας να μιλάνε μεταξύ τους ελληνικά, για να απολαμβάνει τη γλώσσα των προγόνων του !

-Εγώ έγραφα και τον πρώτο μου δίσκο με τον Φον Κάραγιαν, τη Missa Solemnis. Απέξω μάλιστα τραγουδήσαμε, χωρίς libretto. Εκεί νομίζεις πως θα πεθάνεις εκατό φορές! Ο Κάραγιαν απαιτούσε από τους τραγουδιστές του αυτό που απαιτούσε κι από τον εαυτό του. Είχε μαζί μας σχέση έρωτα και ...μίσους, ας πούμε. Αυτός όμως ο «Θεός», όταν έφτανε η ώρα της παράστασης γινότανε σαν τον πιο μικρό καπέλμαϊστερ: σου άπλωνε ένα χαλί καταπληκτικής προστασίας παντού σου ολόγυρα.

-Ο, κατά τ' άλλα, κατηγορηθείς πως κατέστρεψε και φωνές:

-Εμένα ο Κάραγιαν μου πρότεινε σε πάρα πολύ μικρή ηλικία να τραγουδήσω Πάρσιφαλ. Εγώ δεν του απέκλεια τίποτα εξ αρχής. «-Μα εγώ τραγουδάω Ροσσίνι», του έλεγα. «-Και τι καριέρα θα κάνετε με Ροσσίνι;», μου 'βαζε τις φωνές αυτός. «-Εγώ όμως θέλω να τραγουδάω για πολλά χρόνια μαζί σας. Είμαι εγωίστρια», του ξανάλεγα. Και τότε έβαζε τα γέλια αυτός. Δεν ήμουνα έτοιμη για Πάρσιφαλ. Γιατί να τον τραγουδήσω ένα-δύο χρόνια τώρα, και μετά να εξαφανιστώ;

-Αλλά με Τζοκόντα ξεκίνησε η Κάλλας στην Ιταλία...

-Μπορείτε να την αφήσετε ήσυχη την Κάλλας; Η Κάλλας ήταν η Κάλλας. Μην επανερχόμαστε

συνέχεια εκεί. Πήγα να σας πω πριν πω, μετά από ένα κονσέρτο με τον Κάραγιαν, μεγάλης έντασης, του λέω, «-Μας τσακίσατε, μας διαλύσατε σήμερα». Κι αυτός, κουρασμένος κι ευτυχής όμως, τι γυρνάει και μου λέει: «-Παιδί μου, μόνο δύο Έλληνες θα τα βγάζανε σήμερα πέρα, όπως τα βγάλαμε εμείς !»...

-Όπως είπε κι ο Βισκόντι στον Τσαρούχη κάποτε, «-Ας μη λέγονται τέτοια πράγματα μεταξύ Ελλήνων»... Κι η Ελλάδα στην Αγνή Μπάλτσα, που την επισκέπτεστε, αρκετά συχνά μεν, αλλά ως κάτοικος εξωτερικού, πώς σας φαίνεται, πώς σας μοιάζει; Γιατί εμείς οι εδώ νοιώθουμε έντονα την πνευματική, και όχι μόνο, εγχώρια δυσκολία.

-Κατ' αρχήν, εγώ βλέπω πρώτα τα καλά, τις βελτιώσεις της Ελλάδας, μια και λείπω. Να, τώρα, δεν μπορώ να πιστέψω πως βρισκόμαστε σ' ένα τέτοιο κτίριο, κι ετοιμαζόμαστε ν' ανεβάσουμε μια Ηλέκτρα με τέτοιες προδιαγραφές. Σε μέγαρα πια υπερσύγχρονα, όχι σ' ένα μόνο Μέγαρο. Πραγματικά, δεν μπορώ να το πιστέψω.

-Απέξω όμως; Στους παραδρόμους των Αττικών μας Οδών;

-Τι να σας πω; Φαντάζομαι πως θα υπάρχει, όπως παντού στον κόσμο σήμερα, και πολύ σκουπίδι. Και πνευματικό, και ό,τι άλλο. Όμως κάτι κινείται. Πού μπορεί να πάει επιτέλους αυτή η κατάσταση; Και πρέπει να είμαστε πάντα αισιόδοξοι. Να κάνουμε όσο πιο καλά γίνεται τη δουλειά μας εμείς, να μην προσχωρούμε στο λίγο, στο άσχημο. Από την άλλη, καθόλου δεν ξέρω πώς αντιμετωπίζει η ελληνική Πολιτεία τα πολιτιστικά, πράγματα, είτε καν πόσο τα ξέρει.

-Η Πολιτεία, που λέτε: κήδεψε πρόσφατα τον Κώστα τον Πασχάλη δημοσία δαπάνη λέγεται, έστειλαν στεφάνια ο Πρωθυπουργός κι ο υπουργός Πολιτισμού. Αλλά στην αμέσως επόμενη κηδεία παρέστησαν σύσσωμοι, στου δολοφονημένου διοικητή του Ι.Κ.Α. Κι η είδηση του θανάτου του Πασχάλη στην κρατική τηλεόραση ήταν τελευταία είδηση, και αν...

-Κι ο Πασχάλης ήταν παγκοσμίως αυτό που ήταν: ένας πολύ μεγάλος τραγουδιστής της όπερας, με καριέρα τεράστια, και με φωτοστέφανο ελληνικό, δικό μας. Εκεί, ναι, αυτοφωτογραφίζεται και η Πολιτεία, και όλοι. Αλλά ο Κώστας ο Πασχάλης τι στεφάνι να χρειάζεται, κι από ποιόν; Υπάρχει ένας μικρός τάφος, επίσης στο Πρώτο Νεκροταφείο, του Δημήτρη του Μητρόπουλου. Χορταριασμένος, εγκαταλελειμμένος. Αλλά δεν χρειάζονται οι βασιλιάδες στεφάνι. Αυτοί μένουνε ζωντανοί στους αιώνες των αιώνων.

-Προλάβετε, τραγουδήσατε με τον Πασχάλη, όπως κι εκείνος πρόλαβε με τον Μητρόπουλο. Σας συνδέει κι η Βιέννη, άλλωστε.

-Ναι, τον πρόλαβα τον Πασχάλη στην αρχή της καριέρας μου. Σας λέω πως το εκτόπισμά του σαν τραγουδιστή, η γοητεία του, η ομορφιά του, η σκηνική του παρουσία, η μουσικότητά του, το τίμπρο της φωνής του, όλα ήσαν υψηλότατων προδιαγραφών. Ο Κώστας ήταν στα μάτια μου, και θα μείνει πάντα, ένας γίγαντας. Κι ο κόσμος ολόκληρος τον λάτρεψε, όχι μόνο οι αυστριακοί, οι γερμανοί ή οι γάλλοι. Όλοι, σ' όλον τον κόσμο.

-Όπως κι εσάς, από τη Μετροπόλιταν, ως την Ιαπωνία. Ως την Κλυταιμνήστρα εδώ, σήμερα.

-Στην Κλυταιμνήστρα με συλλαμβάνετε τώρα με τους πόνους της ...γέννας του ρόλου μου. Που έχω μέσα μου και τους αρχαίους Έλληνες τραγικούς, αλλά και του μεγάλου Χόφμανσταλ το libretto. Κι έχω τραγουδήσει και πολύ Ιππότη του με το Ρόδο, αλλά και Αριάδνη στη Νάξο. Παλεύω με το κείμενό του λοιπόν αυτές τις μέρες, όχι μόνο ως γερμανόφωνη τραγουδίστρια, αλλά και ως Ελληνίδα, με τον μύθο της Κλυταιμνήστρας ανέκαθεν μέσα μου. Και δεν θέλω καθόλου να σχηματίσω μια καρικατούρα στη σκηνή, αλλά, ει δυνατόν, μια

γυναίκα τραγική, υπερβατική κι ολόκληρη.

-Είναι υπέροχο το ντουέττο πάντως με την Ηλέκτρα.

-Κάποτε, παλιά, μου είχανε ξαναπροτείνει να τραγουδήσω Κλυταιμνήστρα, ξέρετε. Κι εγώ, με αυθάδεια τότε μεγάλη, είχα ρωτήσει, «-Γιατί, ποιά θα τραγουδήσει Ηλέκτρα; Η Μαρία Κάλλας;». Πρωτοτραγούδησα Κλυταιμνήστρα πριν δυο χρόνια στο Τόκιο. Μιλάμε για απίστευτα δύσκολο ρόλο, γιατί δεν σου δίνεται η ευκαιρία να τον ξεδιπλώσεις ολόκληρο δραματουργικά. Με βασανίζει, δηλαδή, η Ελληνίδα μέσα μου. Θέλω να τη δαμάσω, κι όταν δεν τα καταφέρνω, συγχύζομαι. Θα δούμε. Θα με δείτε. Γιατί εγώ θέλω πάντα, μέσω της μουσικής, να τα πω, να τα λέω πάντα. Εγώ δεν είμαι της σχολής «Εγώ είμαι η Αγνή Μπάλτσα, και σήμερα παίζω αυτό». Εγώ θέλω να είμαι αυτό. Η Κλυταιμνήστρα.

-Κι ο έρωτας στη ζωή της Ντίβας; Ευτυχώς δεν έχει φόνους, σαν του Αγαμέμνονα...

-Ο έρωτας για κάθε γυναίκα, για κάθε άνθρωπο, είναι ευλογία, ζωή. Αλλά πώς γίνεται να τα έχει όλα κανείς; Και πώς γίνεται ένας άνθρωπος να σε ακολουθεί συνέχεια, όταν είσαι αλλού, στην Τέχνη σου κατ' αρχήν, αφοσιωμένος; Πώς να είχα τώρα τρία παιδιά, καταπληκτικά παιδιά όπως θα τ' ήθελα, πώς να ήμουνα γιαγιά, πώς να είχα αναπνεύσει συνεχώς όλ' αυτά τα χρόνια δίπλα σ' αυτά παιδιά, όταν, αυτό που έκανα εγώ, όλο αλλού με πήγαινε; μια πληρωμή, λοιπόν, ίσως είναι κι αυτό, για όλα τ' άλλα τα μεγάλα που ως τώρα, εγωιστικά αν θέλετε, αξιώθηκα κι απολαμβάνω.

-Η πληρωμή της μοναξιάς, λέτε;

-Ναι, της μοναξιάς, αν θέλετε. Της εποικοδομητικής μοναξιάς όμως. Και για την τέχνη, και για τη ζωή μου. Που εμένα ποτέ δεν με φόβισε, που πάντα την είχα σύντροφο μου. Γιατί η ζωή είναι σύντομη, και για έχθρες και πολέμους επιπλέον, για του έρωτα και των σχέσεων τις δυσκολίες, δεν υπάρχει, σ' εμένα τουλάχιστον δεν περισσεύει καιρός. Άλλωστε, το ξέρω πολύ, πάρα πολύ καλά αυτό: κι εκατό φορές να ξαναζούσα, τις ίδιες θα είχα ξαναπάρει αποφάσεις, τα ίδια ακριβώς εγώ λάθη πιστεύω πως θα ξανάκανα.

